

УДК 378.167.1:655.254.22

ЯКІСТЬ НАВЧАЛЬНИХ ВИДАНЬ ІЗ КУЛЬТУРОЗНАВСТВА ОЧИМА СТУДЕНТІВ

С.Б. Фіялка

Викладено результати анкетного опитування студентів щодо якості навчальної літератури з культурознавства. Наведено діаграми, що ілюструють задоволеність респондентів параметрами окремих видань.

Ключові слова: навчальне видання, якість навчального видання, культурознавство.

QUALITY OF CULTUROLOGY TEXTBOOKS FROM STUDENTS' PERSPECTIVE

S.B. Fiyalka

The results of students' survey regarding culture textbooks' quality are described. Diagrams showing respondents' satisfaction with properties of some textbooks are provided.

Keywords: textbook, quality of textbook, culturology.

Вивчаючи сучасний асортимент навчальних видань із культурознавства для вищої школи, доводиться констатувати, що поряд із літературою справді актуального змісту та високого рівня видавничої культури дедалі частіше трапляються непрофесійно підготовлені книги сумнівного дидактичного значення, до того ж із численними логічними, фактичними, стилістичними, орфографічними та пунктуаційними помилками. У частині видань немає передмов і післямов, котрі відіграють у навчальній книзі організаційно-методичну роль. Часто бракує таких структурних елементів, як узагальнювальні тексти, наочні схеми, завдання на систематизацію. Не завжди використовуються ергономічні прийоми, за допомогою яких можна поліпшити сприймання тексту. Автори більшості сучасних навчальних видань спираються на різні теоретичні позиції в доборі та інтерпретації матеріалу, неоднаково відтворюють і зміст дисципліни. Це призводить до того, що матеріал викладено в різній послідовності, довідковий апарат створено за різними принципами, термінологія та позначення не уніфіковані, внутрішньодисциплінарні зв'язки у викладі навчального матеріалу дуже слабкі. Навчальні тексти, породжені колективами авторів, містять суперечливі дані, часто в них дублюється інформація, немає усталеної термінології. Чимало видань виходить із порушенням авторських прав: несумлінні автори без жодних посилань "висмикують" фрагменти текстів з інших книжок, зокрема з фундаментальних

підручників, навчальних посібників. Чи не кожен університет намагається видати власний варіант підручника, що відображає наукову позицію та особисті інтереси автора, специфіку вищого навчального закладу, краєзнавчі пріоритети тощо.

Тим часом теоретико-методологічні аспекти створення навчальної літератури з культурознавства є предметом зацікавлення таких науковців, як З.Ф. Донець, Ю.І. Терещенко, О.В. Кравченко, З.Л. Мігоцький та ін. Зокрема, З.Ф. Донець у кандидатській дисертації здійснила повний, цілісний критичний аналіз змісту підручників із культурознавства, виявила їхні головні вади: історична обтяженість, вузький фактологізм у викладі, повторення помилок радянської доби у сфері культури й розуміння культурної спадщини, ігнорування Декларації толерантності й комплексу світових конвенцій у галузі культури, відірваність вітчизняної культури від контексту світової реальності, використання авторами заангажованих і недостовірних джерел, відсутність графічно-інформаційного блоку даних про об'єкти культурної спадщини [1]. Окрім того, З.Ф. Донець запропонувала концепцію нової дисципліни “Інтегроване культурознавство”. Головний зміст її розділів такий: теорія, історія культури; краєзнавче пам'яткознавство; динаміка культури в галузевому розмаїтті; освіта і професія – сучасний культурний вимір; практикум; охорона спадщини; ілюстрації; література [2, 12].

О.В. Кравченко відзначає такі вади теоретичної частини підручників із культурознавства, як “туга за цілісністю, за завершеною системністю, пошук закономірностей та всеохоплюючий детермінізм, безкінечне уточнення категорій заради узагальнюючого їх варіанта тлумачення... [3, 44]”. На думку дослідника, виклад історії культури в навчальних книгах із культурології за принципом організації матеріалу мало чим відрізняється від звичного подання соціально-політичної історії, але виглядає дещо легковажнішим, більш спрощеним, менш доказовим, а нерідко й невиправдано суб'єктивним. О.В. Кравченко також зазначає, що в сучасних навчальних виданнях посилено культивуються західні теоретичні схеми та моделі культурологічного знання, простежується очевидний теоретичний еклектизм з опертям на діалектико-матеріалістичні теорії про суспільно-економічні формації. На його думку, “звернення до імен “класиків” культурної антропології та соціології культури стало таким же ритуальним, як і свого часу – до імен класиків марксизму-ленінізму [3, 45-46]”.

Типові вади навчальних видань із дисципліни “Культурологія” виокремив З.Л. Мігоцький. Серед них – брак знань про соціальні процеси, що супроводжують стилі в розвитку культури, про побут різних народів, а також знань, які б сприяли підвищенню рівня культури студента, формуванню його національної свідомості. На думку дослідника, підручник має навчити студента розпізнавати культурні об'єкти за стилями, прищепити розуміння того, які соціально-політичні умови передували цим стилям [4].

У результаті опрацювання наукової літератури з'ясовано, що дослідження розвиваються переважно в освітньому напрямі або ж стосуються загальної теорії тексту. При цьому не достатньо використовуються засоби моніторингу якості навчальних видань, зокрема – опитування потенційних читачів.

Мета статті – методом анкетування виявити чинники, які перешкоджають встановленню належного рівня комунікації між навчальним виданням із культурознавства й потенційним читачем.

Опитування було проведено серед студентів I-III курсів Видавничо-поліграфічного інституту НТУУ “КПІ” й умовних експертів – студентів IV-V курсів кафедри видавничої справи та редагування цього самого інституту. Система запитань обох анкет об'єднана єдиним дослідницьким задумом та спрямована на з'ясування кількісно-якісних характеристик об'єкта аналізу – навчального видання з культурознавства. Відповідаючи на запитання анкет, респонденти мали можливість оцінити параметри видань, підкреслити вади, вказати, що для них є головним, висловити свої пропозиції. Запитання першої анкети частково повторюються в другій, однак перша анкета містить простіші критерії для оцінювання навчального видання, оскільки респонденти першої групи, на відміну від умовних експертів, не володіють фаховою редакторською термінологією та навичками редакторського аналізу.

В опитуванні за першою анкетною взяли участь 100 студентів чотирьох різних спеціальностей – “видавнича справа та редагування” – редактори; “образотворче мистецтво” – графіки; “теоретична та прикладна механіка”, спеціалізація “поліграфічні машини і автоматизовані комплекси” – механіки; “менеджмент організацій і адміністрування”, спеціалізація “книгознавство і розповсюдження друкованої продукції” – книгознавці (по 25 осіб з кожного фаху). Першу анкету було розроблено насамперед для того, щоб виявити, якою мірою параметри навчальної літератури з культурознавства задовольняють її безпосередніх користувачів. У процесі опитування з'ясовано, що більшість студентів послуговуються навчальними посібниками “Історія світової культури” Л.Т. Левчук, В.С. Гриценко, В.В. Єфименка та ін. [5], “Культурологія: українська та зарубіжна культура” за ред. М.М. Заковича [6], “Культурологія” І.І. Федорової [7], “Світова та українська культура” С.Д. Абрамовича та М.Ю. Чікарькової [8]. Саме їх найчастіше рекомендують і викладачі. Проте, водночас студенти зазначили, що рекомендована література не цілком відповідає планам семінарських занять та перелікові запитань до заліку чи іспиту. Деяку інформацію, скажімо, про культуру Мезоамерики, стародавніх цивілізацій Африки, студентам доводилося шукати в Інтернеті, довідковій літературі. 36 опитаних зіткнулися із труднощами під час пошуку інформації для рефератів і доповідей (7 редакторів, 10 книгознавців, 11 механіків, 8 графіків). Тим часом найцікавішою студенти всіх напрямів вважають “Світову та українську

культуру” С.Д. Абрамовича та М.Ю. Чікарькової [8], а студенти-редактори, окрім цього, – ще й “Історію світової та вітчизняної культури” М.Ф. Юрія [9].

Оцінюючи параметри видань, студенти висловили такі зауваження:

до обсягу – обсяг навчального видання занадто великий [6], [10] або ж занадто малий [7], [11], [12];

до структури – суцільний текст параграфів, не розбитий на рубрики [6], [13], немає висновків і узагальнень [5], [6], [7], [8], [10], [13], відсутність термінологічних словників [5], [8], [10], [12], [13], покажчиків (немає в жодному виданні серед вказаних студентами);

до фактів – перенасичення назвами, іменами й датами, зайві деталі [6], [10];

до ілюстрацій – відсутність ілюстративного матеріалу в деяких виданнях з історії культури [5], [6], [12], [13], низька поліграфічна якість [8], [10];

до мови та стилю – академізм мови, унаслідок чого доводиться пропускати текст; знайомий і цікавий матеріал викладено заплутано й нецікаво; оскільки в тексті забагато незнайомих термінів, увага скеровувалася саме на них, а не на те, що терміни є лише мовою науки, за допомогою якої вивчаються загальні поняття, наукові факти, закономірності та теорії; задовгі речення, наявність помилок (мовностилістичні вади студенти виявили в усіх виданнях, якими вони користувалися);

до системи виділень – виділень бракує – [6], [10], [13] або ж їх занадто багато [8], [14];

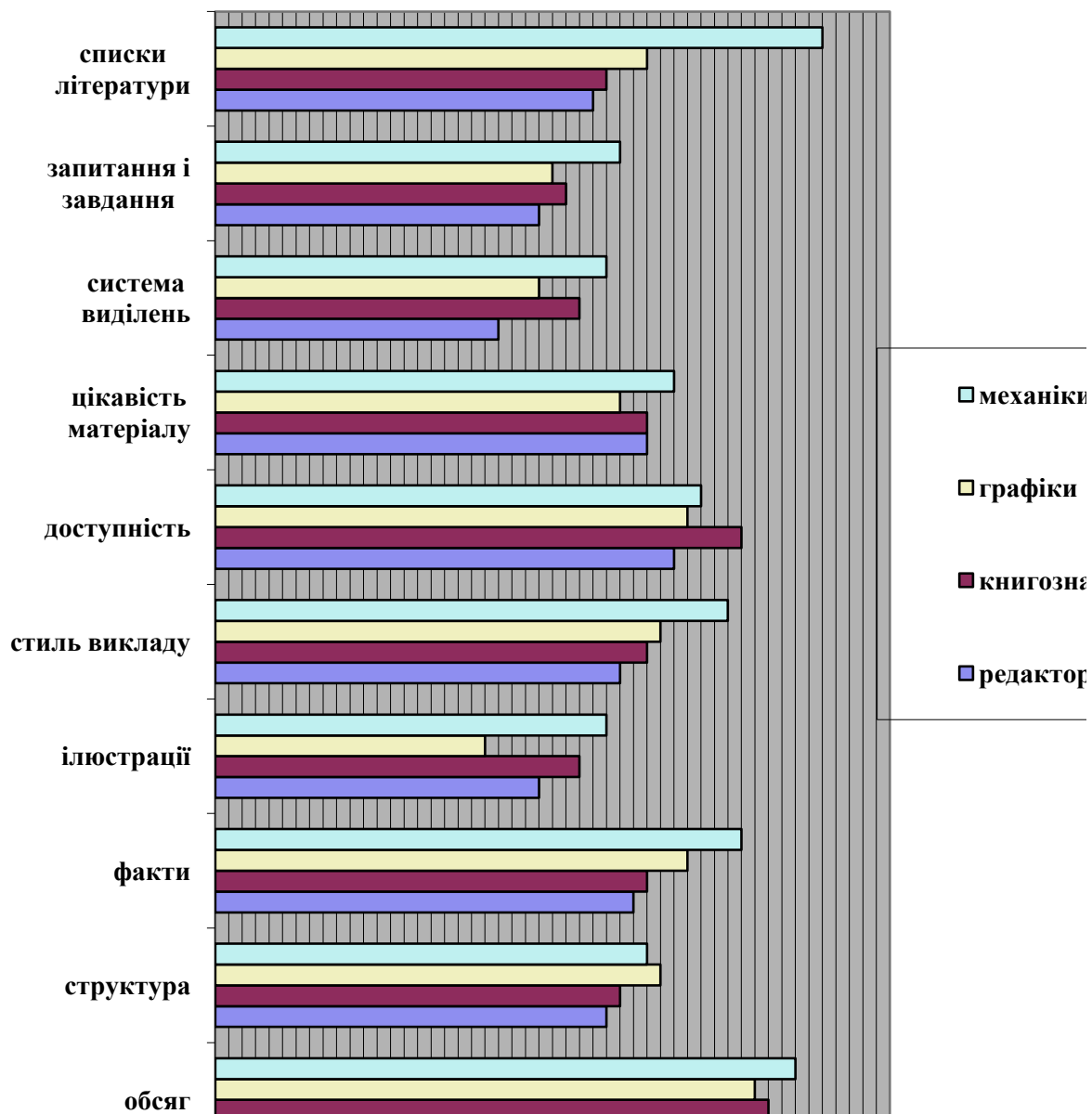
до запитань і завдань – їх узагалі немає [5], [10], [12], [13], вони дуже широкі, відповідати на них можна годинами [8], відповідь самоочевидна чи підказується формулюванням запитання, одноманітність побудови запитань [6], заплутаність і неоднозначність [14];

до списків літератури – їх наведено наприкінці книги, а не після кожної теми [8], [14], наявність застарілих джерел, видань, які неможливо дістати [5], [6], [7], [10], [13], з великі списки літератури [7], неповний бібліографічний опис [6], [10], [12].

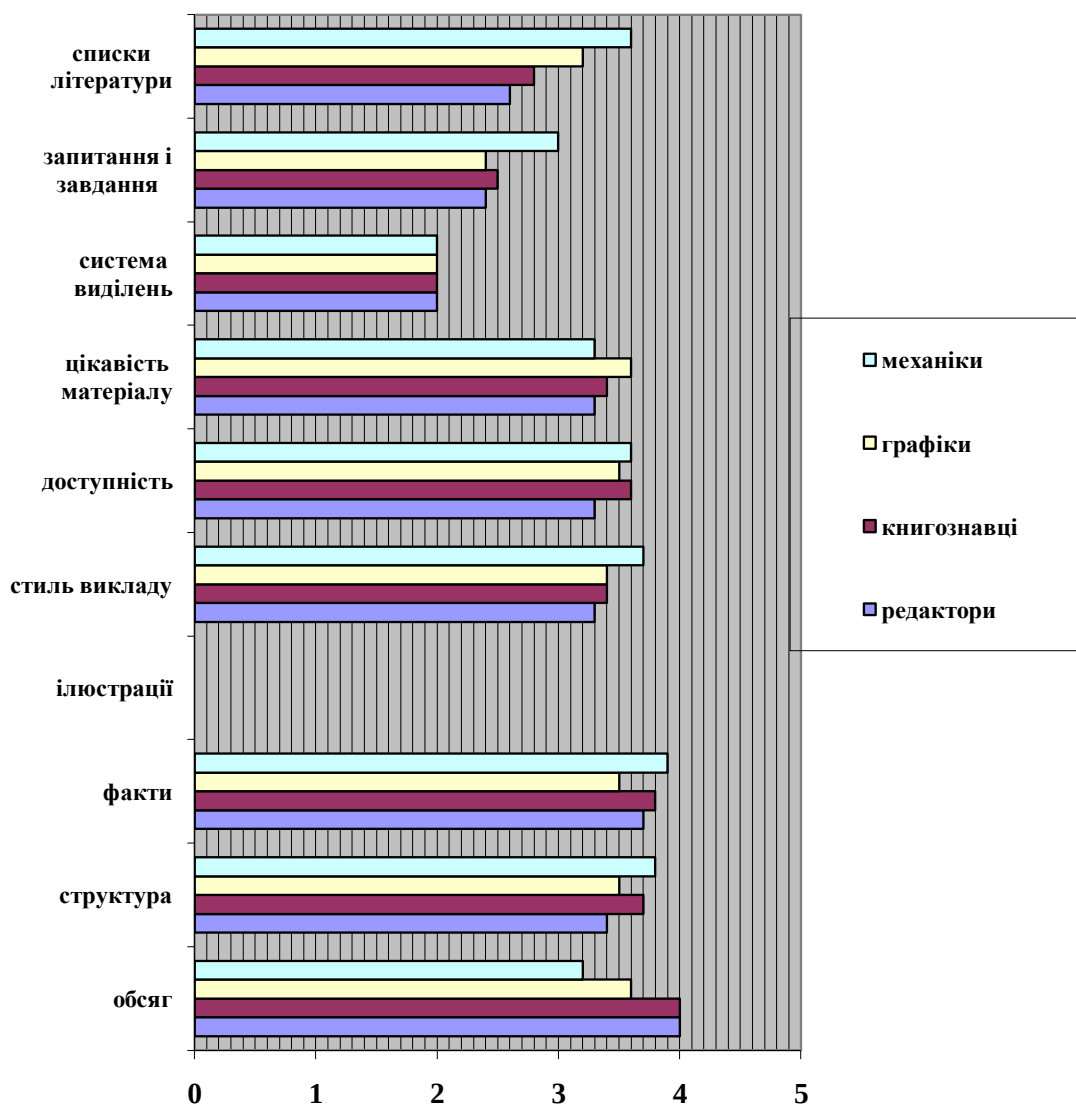
У процесі дослідження з’ясовано, що з року в рік викладачі не вносять змін до списків рекомендованої літератури, а отже – пропонують студентам застарілі видання. Крім того, не всі з них наявні в бібліотеці НТУУ “КПІ”. Скажімо, студентам-графікам викладач рекомендував російські навчальні книги з культурології – навчальний посібник за ред. Г.В. Драча [15] й підручник А.С. Карміна та О.С. Новикової [16]. Цих книг немає навіть у Національній бібліотеці України ім. В. Вернадського.

Рівень задоволеності студентів різних спеціальностей параметрами літератури з культурознавства проілюструємо на прикладах навчальних посібників “Світова та українська культура” С.Д. Абрамовича та М.Ю. Чікарькової [8] (рис. 1) і “Культурологія: українська та зарубіжна культура” за ред. М.М. Заковича [6] (рис. 2).

**Рівень задоволеності студентів параметрами навчального посібника
“Світова та українська культура” С.Д. Абрамовича та М.Ю. Чікарькової [8]**

**Рівень задоволеності студентів параметрами навчального посібника
“Культурологія: українська та зарубіжна культура” за ред. М.М. Заковича [6]**

Як бачимо, найвище студенти оцінили обсяг навчальних видань. Найкритичнішими респондентами виявилися студенти-редактори, що можна пояснити наявністю в них базових фахових знань. Зокрема, середня оцінка редакторами списків літератури навчальних посібників [8] і [6] відповідно – 2,8 і 2,6, тимчасом як книгознавцями – 2,9 і 2,8, графіками – 3,2 і 3,4, механіками – 4,5 і 3,8. Цікаво, що ілюстрації у навчальному посібнику [8] найнижче оцінили студенти-графіки – 2. Оцінки редакторів, книгознавців і механіків – 2,3; 2,5 і 2,7 відповідно. У навчальному посібнику [6] ілюстрацій немає взагалі.

Другу анкету, як уже зазначалося, було розроблено для редакторів старших курсів. Їм де-факто притаманні такі якості: розуміння мети і завдань експертизи навчального видання; компетентність, наявність необхідних фундаментальних знань; креативність, вміння творчо сприймати матеріал видання, що аналізується, готувати нешаблонні висновки. На думку умовних експертів, на редактора покладається функція співавтора, наукового критика; літературного правщика, організатора видання, архітектора книги, психолога, менеджера.

У результаті опитування виокремлено типові зауваження респондентів:

до комплектності – відсутність підписів до ілюстрацій [17], [18], покажчиків;

до обсягу – обсяг навчального видання занадто великий [6], [10] або ж занадто малий [7], [11], [12];

до композиції, рубрикації – непропорційність структурних елементів [18], невідповідність назв структурних елементів книги їхньому змістовому наповненню [9], відсутність узагальнень [5], [6], [7], [8], [10], [13];

до системи виділень – недотримання єдиного принципу виділень [18]; забагато [14] або замало [6], [10], [13] виділень;

до засобів самоконтролю засвоєння матеріалу – відсутність засобів перевірки знань [5], [10], [12], [13], [19], одноманітність засобів перевірки знань [6], дуже прості [6] або ж занадто заплутані запитання [14], наявність у тестах занадто “штучних” (“притягнутих за вуха”) варіантів відповідей [7], [18];

до фактичного матеріалу – наявність прогалин у викладі [5], [6], [10], [20], недостовірність [5], [18], [20], [21], [22], недоцільність [8], [10], важкодоступність фактичного матеріалу [23], перенасичення зайвими подробицями [8];

до мови і стилю – занадто довгі й заплутані фрази, перевантаження термінологією, одноманітна побудова речень, зловживання штампами та канцеляризмами, русизмами, сплутування семантики паронімів, орфографічні й пунктуаційні помилки;

до ілюстрацій – їхня відсутність у виданнях з історії культури [5], [6], [12], [13], невідповідність ілюстрації та посилання на неї [18], випадковість ілюстрацій [10], [18], низька поліграфічна якість [8], [10], [18];

до рівня дотримання видавничих стандартів – порушення стандартів під час оформлення вихідних відомостей та бібліографічних списків [18], [19], [20];

до апарату видання – відсутність передмов [12], [19], покажчиків.

Отже, у результаті дослідження з'ясовано зауваження студентів щодо таких основних параметрів навчальної літератури з культурознавства, як: комплектність, обсяг, композиція та рубрикація, система виділень, якість засобів самоконтролю засвоєння матеріалу, достовірність,

доступність, цікавість та доцільність фактичного матеріалу, мова і стиль, якість, кількість та доцільність ілюстрацій, дотримання видавничих стандартів, упорядкованість апарату видання.

На нашу думку, до основних передумов, що визначають якість навчальної літератури з культурознавства, належать високий професійний рівень і зацікавленість авторів, якими можуть бути і філософи, й історики, й журналісти, й педагоги, й мистецтвознавці; об'єктивне рецензування; ретельне редагування; якісне художнє оформлення та належний рівень поліграфічного виконання.

Цікавими виявилися пропозиції умовних експертів щодо поліпшення якості навчальної літератури з культурознавства. Зокрема, вони вважають, що в підготовці навчального видання неодмінно повинні брати участь кілька осіб – науковий, літературний, технічний редактори, а також коректор. Умовні експерти також рекомендують встановити адміністративну відповідальність за наявність помилок у навчальних виданнях, що змусило б авторів і видавців відповідальніше ставитися до підготовки книжок. Слушною є думка, що в ситуації, коли за однаковими виданнями доводиться навчатися студентам різних спеціальностей, викладачеві доцільно, залежно від фаху, підготувати професійно орієнтований блок-додаток. Завдяки йому студенти могли б докладніше ознайомитися з культурними надбаннями людства, безпосередньо пов'язаними з їхнім фахом. Доцільною також вважаємо рекомендацію готувати добірки ілюстрацій до навчальних видань на дисках.

Використана література

1. Донець З.Ф. Осучаснення змісту культурознавчих дисциплін у вищій школі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / З.Ф. Донець ; Ін-т вищ. освіти. – К., 2004. – 199 с.
2. Донець З.Ф. Осучаснення змісту культурознавчих дисциплін у вищій школі в контексті міжнародних культуроохоронних конвенцій : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / З.Ф. Донець ; Ін-т вищ. освіти. – К., 2004. – 20 с.
3. Кравченко О.В. Теоретична реплікація культурології у вітчизняному освітньому дискурсі / О.В. Кравченко // Культура України : зб. наук. пр. – 2010. – Вип. 30. – С. 38-47.
4. Мігоцький З.Л. Від української та зарубіжної культури до культурологічного словоблуддя / З.Л. Мігоцький // Наук. вісн. Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України. – 2010. – Вип. 146.
5. Історія світової культури : навч. посіб. / [Л.Т. Левчук, В.С. Гриценко, В.В. Єфименко та ін.]. – 4-те вид., стер. – К. : Либідь, 2003. – 368 с. – ISBN 966-06-0275-8.
6. Культурологія: українська та зарубіжна культура : навч. посіб. / за ред. М.М. Заковича. – 3-тє вид., стер. – К. : Знання, 2007. – 567 с. – ISBN 966-346-269-8.
7. Федорова І.І. Культурологія : навч. посіб. / І.І. Федорова. – К. : ІВЦ “Видавництво” “Політехніка”, 2005. – 160 с. – ISBN 966-622-184-5.
8. Абрамович С.Д. Світова та українська культура : навч. посіб. / С.Д. Абрамович, М.Ю. Чікарькова. – Л. : Світ, 2004. – 344 с. – ISBN 966-603-260-0.

9. Юрій М.Ф. Історія світової та вітчизняної культури : [навч. посіб.] / М.Ф. Юрій. – К. : Дакор, 2007. – 456 с. – ISBN 966-8379-08-X.
10. Лекції з історії світової та вітчизняної культури : навч. посіб. / за ред. проф. А. Яртися та проф. В. Мельника. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – Л. : Світ, 2005. – 568 с. – ISBN 966-603-407-7.
11. Корженівський А.С. Культурологія : навч. посіб. / А.С. Корженівський, В.І.Смолінський. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2002. – 132 с. – ISBN 966-8119-09-6.
12. Лобас В.Х. Українська і зарубіжна культура : навч. посіб. / В.Х. Лобас. – К. : МАУП, 2000. – 224 с. – ISBN 966-608-038-9.
13. Полікарпов В.С. Лекції з історії світової культури : навч. посіб. / В.С. Полікарпов. – 4-те вид., виправл. і доповн. – К. : Знання, 2000. – 359 с. – ISBN 966-620-025-2.
14. Культурологія : навч. посіб. / В.Л. Петрушенко, Л.А. Пинда, С.М. Повторєва ; за заг. ред. проф. В.М. Пічі. – 3-тє вид., переробл. і доповн. – Л. : Магнолія 2006, 2009. – 375 с. – ISBN 966-8340-44-2.
15. Культурология : учеб. пособие по дисциплине “Культурология” для студентов высш. учеб. заведений, обучающихся по гуманитар. специальностям и направлениям подгот. / под ред. Г.В. Драча. – М. : Альфа-М : ИНФРА-М, 2010. – 412 с. – ISBN 978-5-98281-003-8.
16. Кармин А.С. Культурология : учебник / А.С. Кармин, Е.С. Новикова. – М. : Питер, 2004. – 463с. – ISBN 5-94723-733-4.
17. Іванова К.А. Культурологія : кредитно-модульний курс : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / К.А. Іванова, В.Д. Лихвар. – Х. : Вид-во НФаУ : Золоті сторінки, 2009. – 280 с. – ISBN 978-966-400-152-3.
18. Подольська Є.А. Культурологія : навч. посіб. / Є.А. Подольська, В.Д. Лихвар, К.А. Іванова. – Вид. 2-ге, переробл. та доповн. – К. : Центр навч. л-ри, 2005. – 392 с. – ISBN 966-364-001-4.
19. Семотюк О.П. Культурологія : навч. посіб. / О.П. Семотюк, О.М. Кучер. – Х. : УкрДАЗТ, 2007. – 313 с.
20. Культурологія: теорія та історія культури : навч. посіб. / за ред. І.І. Тюрменко. – Вид. 2-ге, переробл. та доповн. – К. : Центр навч. л-ри, 2005. – 368 с. – ISBN 966-364-064-8.
21. Історія української та зарубіжної культури : підручник / Л.Є. Дещинський, С.В. Терський, Р.Д. Зінкевич, Я.Я. Денісов. – Л. : Бескид Біт, 2008. – 252 с.– ISBN 966-8450-31-0.
22. Культурологія : навч. посіб. / Г.М. Захарченко, О.Ю. Колтунов, Т.Л. Подкупко та ін. – О. : Одес. держ. мед. ун-т, 2007. – 240 с. – ISBN 966-7733-98-X.
23. Матвєєва Л.Л. Культурологія : навч. посіб. / Л.Л. Матвєєва. – К. : Либідь, 2005. – 512 с. – ISBN 966-06-0395-9.